

UTJELOVLJENJE I VAZAM

odrednice prisutnosti i evangelizacijsko-katehetskog djelovanja Crkve

Naslov ovog izlaganja – „Utjelovljenje i vazam, odrednice prisutnosti i evangelizacijsko-katehetskog djelovanja Crkve” – ukazuje na bogatstvo teme koja obuhvaća manje-više cijelu kršćansku teologiju. Namjera je ovog referata izložiti temeljna načela kršćanstva – a to su Utjelovljenje i Uskrs – na kojima se gradi cjelokupni život, rad i djelovanje Crkve. Crkva je povijesna stvarnost koja uvijek mora gledati unazad na svoje izvore iz kojih dobiva snagu, istinu i pravo lice. Konkretna djelatnost Crkve jest naviještanje, evangelizacija i pouka u vjeri, kateheza. Te dvije djelatnosti spadaju u krug najintenzivnijih zahvata Crkve u pastoralnom životu. Odatle i njihovo vezivanje uz pojmove Utjelovljenja i Vazma.

U prvom dijelu svog referata analizirat ćemo stvarnost Božjeg utjelovljenja. Bog je ljubav – najkraća je definicija biblijskog Boga. U tom istom smislu biblijske predaje ljubav označava zajedništvo u samom Bogu, koje se očituje kao trojstveno jedinstvo. Iz tog trojstvenog zajedništva Bog silazi k čovjeku i poziva ga u to isto zajedništvo. Utjelovljenje je silazak Boga ljubitelja k čovjeku ljubljenoj.

Drugi dio posvećen je raščlanjenju Isusova uskrsnuća, Vazmu. Bog ljubi čovjeka i ne može ga ostaviti pod vlašću smrti i propadljivosti. Zato Bog uzima ljudsku smrt, ljudsku ograničenost i svaku negativnost na sebe i sve to uzdiže na križ. Na križu se događa novi zahvat Boga u stvorenju: on ga oslobađa Kristovom smrću i uskrsnućem na novi, konačni život. U Kristu oslobođeni čovjek započinje novi život, život kraljevstva Božjeg koje je tek predokus budućnosti. Vazam stoga znači slobodu za Boga i čovjeka.

Treći dio ulazi u tkivo života Crkve. Crkva je zajednica oslobođenih na putu prema Bogu. Njezina je narav misionarska, navjestiteljska i katehizacijska. Prva zadaća za Crkvu u njezinu poslanju jest čitanje „znakova vremena”. Uzimajući u obzir kulturu, Crkva ucjep-ljuje Radosnu vijest o Utjelovljenju i Uskrsu u svaki kulturološki prostor. Iznad svega kriterij u djelovanju Crkve jest čovjek kao Božji otkupljenik. Čovjek je put Crkve prema Bogu, pa zato i temeljna odrednica i evangelizacije i katehizacije jest čovjek, Božji prijatelj.

UTJELOVLJENJE – SILAZAK BOGA K ČOVJEKU

Biblijska slika Boga koji govori

U središtu kršćanstva – objavljene religije – nalazi se stvarnost Božjeg očovječenja, Božjeg utjelovljenja. Utjelovljenje je najkvalitetniji oblik Božjeg komuniciranja s čovjekom.

Bog se na različite načine u tijeku povijesti Staroga zavjeta objavljivao, ali u osobi Isusa Krista ta je objava dobila svoje konačno obličje. „Bog koji je nekoć u mnogo navrata i na mnogo načina govorio ocima po prorocima, na kraju, to jest u ovo vrijeme, govorio nam je po Sinu, koga je postavio baštinikom svega i po kome je stvorio svijet“ (Heb 1,1–2). Stoga kršćanstvo nije u sebi nekakva ideologija, nego govor o povijesti spasenja, o Božjem objaviteljskom djelovanju na čovjeku i s čovjekom.¹

Objava kako ju Biblija oslikava jest cijeli niz ideja, događaja, načina i spoznaja. Međutim pojam koji najbolje predstavlja Božju objavu jest samoobjava. Samoobjava označava onaj proces u kojem čovjek izravno, po riječi samoga Boga, spoznaje i vidi Boga kakav je u sebi. Vrlo je važno upozoriti na interpersonalnost objave Božje koja se odigrava između dviju osoba, osobe Boga i osobe čovjeka. Stoga je prva spoznaja Božjeg samoobjavljanja spoznaja činjenice da Bog govori.²

Ova važna dimenzija objave upućuje onoga koji sluša riječ Božju na novu spoznaju, na spoznaju Boga kakav on jest. Govor jedne osobe uvijek pretpostavlja drugu osobu koja taj govor sluša. Između tih dviju osoba događa se nešto vrlo važno za konkretnu stvarnost ljudskog življenja: (jedna) osoba koja govori priopćava sebe po govoru drugoj osobi. Na taj način dvije osobe ulaze u razmjenu svojih osobnosti, prepoznaju jedna drugu.³ Svaka izgovorena riječ zapravo je izazov za drugu osobu da odgovori.

U objavi Bog je onaj koji se prvi obraća čovjeku. Bog ulazi u razgovor s čovjekom u kojemu se Božje „ja“ obraća ljudskome „ti“ i tako stvara dijalog, razgovor, susret. Ali Božja riječ upućena čovjeku ima još jednu dimenziju: ona je stvaralačka. Ono što riječju najavljuje to Bog u stvarnosti i čini.⁴ Ali, iznad svega Božja je riječ riječ ljubavi koja izvire iz samoga Boga. Stvarnost Božje objave pokazuje Božju potrebu da on, Stvoritelj, bude sa svojim stvorenjem. Bog želi prebivati među ljudima – jedna je od prvih spoznaja i zaključaka u Bibliji.⁵

Da li je Božji govor i dijalog koji Bog želi s čovjekom uspostaviti čovjeku potreban? Gdje leži zainteresiranost čovjeka za Božju objavu?

Čovjek je u biti svoje naravi biće koje traži istinu, i to ne bilo koju, nego onu posljednju koja rasvjetljuje cjelovitost njegove egzistencije.⁶ Svakom ljudskom biću jasna je ova stvarnost: ja sebe ne posjedujem, ja sebe moram stvoriti. U biti čovjek mora izaći iz sebe i krenuti u potragu za svojim bićem. Tek pošto je iz sebe izišao, on će povratno shvatiti sebe: „Ja jesam. Ali ja nemam sebe. Stoga mi tek bivamo.“⁷ Martin Buber, protestantski teolog i mislilac, piše kako čovjek svoje „ja“ nalazi tek kroz tuđe „ti“. Onaj koji stoji nasuprot meni, taj je zapravo moj izvor identiteta.⁸

Velika je zabluda za čovjeka ako svoj identitet traži u stvarima. Pravi odgovor na pitanje o vlastitom identitetu čovjek pronalazi tek u susretu s drugom osobom. Ali, jer je svaka ljudska osoba isto tako u traženju svoga identiteta, čovjek nužno traži sebe u Bogu. On je po naravi upućen na Boga kao posljednju instancu u kojoj sebe nalazi.⁹ Štoviše, budući

-
1. K. Rahner, Grundkurs des Glaubens. Einführung in den Begriff des Christentums, Freiburg im Breisgau 1976, 143.
 2. A. Shorter, Revelation and its interpretation, London 1983, 40–41.
 3. E. Thanis, Revelation explicite et implicite, in: Gregorianum, 34, 1953, 209–210.
 4. R. Latourelle, Teologia della Rivelazione, Assisi 1967, 367.
 5. A. Dumas, Der Dreieinzige Gott, in: P. Eicher (Hrsg.), Neue Summe Theologie 1, Freiburg im Breisgau 1988, 418.
 6. Dignitatis humanae (DH), 2.
 7. E. Bloch, Tibingenski uvod u filozofiju, Beograd 1973, 33–34.
 8. M. Buber, Ich und Du, Heidelberg 1983¹¹, 37.
 9. F. Böckle, (Der Weg des Erlösten Menschen in der Zwischenzeit, in: Mysal 5.) Glaube und Handeln, in: Mysal 5, 1976, 65.

da je čovjek biće koje govori i koje sluša govor drugoga, vrlo je važno uočiti stvarnost da biblijski Bog govori. U tom slučaju čovjek, tražitelj vlastitog identiteta, sluša riječ, sluša Boga.¹⁰

Metodološki ovdje se postavlja pitanje: Zašto Bog govori čovjeku i zašto želi s njime uspostaviti dijalog? Naime, iz cijele biblijske povijesti jasno je da je Bog zainteresiran za čovjeka i njegove potrebe i nadanja. Da bi se došlo do ispravnog odgovora, potrebno je analizirati Božju narav, koja se u samoobjavi pokazuje. Kakav je Bog koji čovjeku govori?

Narav Boga: jedinstvo u zajedništvu

Najsavršenija definicija Boga u Bibliji jest ona u Ivanovoj poslanici: „Bog je ljubav: tko ostaje u ljubavi, ostaje u Bogu i Bog u njemu“ (1 Iv 4,16). Iz toga slijedi da svaki govor o kršćanskom Bogu mora pretpostaviti govor o Bogu ljubitelju čovjeka. Međutim, moramo odmah razjasniti pojam ljubavi. Sv. Ivan upotrebljava pojam „agape“: „Ho Theos agape estin“ (1 Iv 4,16). U latinskom prijevodu stoji: „Deus caritas est, et qui manet in caritate, in Deo manet, et Deus in eo manet“ (1 Iv 4,16). Pojmovi „agape“ i „caritas“ ne poistovjećuju se s našim pojmom ljubav. Potrebno je rastumačiti biblijski pojam ljubavi.

Bog je ljubav – označava zajedništvo osoba koje se ljube u samom Bogu. Bitna oznaka ljubavi jest sebedarje, samodarivanje s ciljem da drugu osobu obogati i usreći. Dolazimo do središnjeg teološkog gledanja na kršćanskog Boga: Bog je trojstveno jedinstvo. Naime, govoriti o biblijskom Bogu, o Bogu Isusa Krista, nužno vodi prema teologiji trojstvenog unutarnjeg života u Bogu. Reći „Bog“ u kršćanstvu znači izraziti vjeru da su Otac, Sin i Duh Sveti u vječnoj relaciji, međusobnom prožimanju i ljubavi. U početku bijaše i jest zajedništvo.¹¹ Zajedništvo u Bogu jest uzor svakog života. Izolacija od drugih osoba, nedostatak relacije s drugima u ovom govornom kontekstu označava smrt. Smrt je nedostatak svake relacije.¹²

Bog je, dakle, u sebi ljubav, to je njegov način opstojnosti. „Bog, koji se dao ljudima upoznati po Kristu, jest jedinstvo u Trojstvu: jedinstvo u zajedništvu... Otac, Sin i Duh Sveti, jedan Bog po jedinstvu božanske naravi, postoje kao osobe po nedokučivim božanskim odnosima. Samo je tako shvatljiva istina da je Bog u sebi samom ljubav.“¹³ Ovako lijepo sročena definicija Boga, koju iznosi enciklika „Mulieris dignitatem“ samo potvrđuje prije toga rečeno.

Biblijska slika Boga očito nije ona grčke filozofije, u kojoj je Bog nepomičan, za čovjeka nezainteresiran, sam sebi dostatan. Bog Isusa Krista isto tako nije panteistički Bog, Bog koji je poistovjećen s Prirodom i njezinim zakonima. Objavljeni Bog jest živi Bog, iz života nastaje cijela stvarnost. A život se sastoji u zajedništvu osoba koje se ljube: „To je ona žarka želja za asimilacijom, priljublivanjem uz dragu osobu cijelim bićem, tendencija da se uvijek bude zajedno, jednom riječju oni koji se vole hoće i nastoje da budu jedno srce i jedna duša.“¹⁴

Na taj način Bog se pokazuje svojim licem, onakav kakav jest. Filozofski Bog, Bog Aristotelov, Platonov, Bog Descartesov i Hegelov jest Bog bez lica, on je „theos agnostos“

10. K. Rahner, *Hörer des Wortes. Zur Grundlegung einer Religionsphilosophie*, München 1969², 115.

11. L. Boff, *Trinity and Society*, Wellwood 1988, 9.

12. E. Jünger, *Entsprechungen: Gott – Wahrheit – Mensch*, München 1980, 345.

13. *Mulieris dignitatem*, 7.

14. A. Komadina, *Kršćanski pristup ljubavi, spolnom životu i braku*, u: CUS 3, 1983, 238–239.

– nepoznati Bog.¹⁵ Nasuprot takvom poimanju Boga u objavi Isusa Krista susrećemo Boga zajedništva, Boga ljubavi, Boga života.¹⁶ Evanđelist Ivan upravo ukazuje na tu spoznaju kad navodi Isusove riječi: „Ja sam došao da ovce imaju život i da ga imaju u izobilju“ (Iv 10,10). A u svakom se čovjeku odvija dvostruki proces. S jedne strane iskustvo vlastite osame i tajne vlastite prolaznosti.¹⁷

S druge strane taj isti čovjek osjeća u sebi neizmjernu želju za životom, za vječnim životom. To unutarnje iskustvo nalazi svoje opravdanje i u biblijskom tekstu: „Jer Bog nije stvorio smrt, niti se raduje propasti živih. Već je sve stvorio da sve opstane, i spasonosni su stvorovi svijeta, i u njima nema smrtonosna otrova. I Podzemlje ne vlada zemljom, jer pravednost je besmrtna. Jer je Bog stvorio čovjeka za neraspadljivost, i učinio ga na sliku svoje besmrtnosti“ (Mudr 1,13.15; 2,23–24).

Bog, dakle, čovjeka ljubi, jer je i sam Bog ljubav, a ljubav nužno teži ljubljenome. Dolazimo tako do samog pojma Božjeg utjelovljenja, Božjeg očovječenja u Isusu Kristu.

Utjelovljeni Bog: silazak k čovjeku

Unutarnji zakon ljubavi sastoji se u potrebi poistovjetiti se s ljubljenim. Taj proces, kojega možemo nazvati i procesom rasta u identitetu, vodi ljubitelja u cijeli niz pokušaja da se približi osobi koju ljubi. On govori slično kao ljubljena osoba, ponaša se i oponaša ljubljenu osobu. Ljubav uvijek teži poistovjećivanju.

Cijela povijest Božje objave jest pokušaj Boga prići čovjeku, ljubljenom biću. Judeo-kršćanska vjera nosi u sebi istinu o Bogu koji je sav za čovjeka, štoviše, o Bogu koji želi biti u zajedništvu s čovjekom.¹⁸ Teološka oznaka za to jest „kenosis“, Božje poniženje, shvaćeno ovdje kao ulazak Boga u ljudsku povijest i uzimanje ljudske naravi kao svoje. Povijesnost Božje ljubavi započinje samim stvaranjem, a vrhunac doživljava u očovječenju u Isusu Kristu.¹⁹ To je Božji hod kroz povijest. Bog je Emanuel, s nama Bog – najbolja je definicija povijesti utjelovljenja (Mt 1,23; Iv 1,14.18).

Bog se utjelovljuje, uzima lik čovjeka da bi iskazao ljubav prema tom čovjeku. Jer, sve ono što Isus iz Nazareta govori, čini i propovijeda ima svoje tumačenje: Bog je za čovjeka! Na taj način ukazujemo na bitnu oznaku Božjeg bića, a to je Božja proegzistencija: biti za druge! Biti za čovjeka.²⁰ Zašto je Bog morao postati čovjekom?

„Svaki duhovni susret među ljudima realizira se posredstvom tijela. Po tijelu i u tijelu čovjek se predstavlja drugima ljudima. Tijelo je znak koji istovremeno skriva i otkriva unutrašnjost čovjeka. Za Isusove suvremenike susret s njime bio je susret s Bogom.“²¹

Svi oni koji su Isusa iz Nazareta vidjeli, čuli, svojim rukama dotakli, iskusili su konkretnost samog Boga. U Isusu je Bog uprisutnjen u povijesti kao čovjek: „Što smo vidjeli i čuli, to navješćujemo i vama, da i vi imate s nama zajedništvo. A naše je zajedništvo s Ocem i Sinom njegovim Isusom Kristom“ (1 Iv 1,3). Dvije su stvari ovdje naglašene: prvo, iskustvo Boga kojega se može čuti i vidjeti; drugo, posredstvom tog iskustva stvara se za-

15. H. Küng, *Woran man sich halten kann. Christliche Orientierung in orientierungsarmer Zeit*, Köln 1985, 25–26.

16. G. Greshake, *Menschsein als Berufung zur Gemeinschaft mit Gott*, in: A. Bsteh (Hrsg.), *Der Gott des Christentums und des Islams*, Mödling 1978, 175.

17. R. Latourelle, *Man and his problems in the Light of Jesus Christ*, New York 1983, 228.

18. H. Küng, *nav. dj.*, 27–28.

19. „Die Kenosis Gottes, die mit der Schöpfung der Welt beginnt, erreicht in der Menschwerdung des Sohnes ihre vollendete Gestalt“, J. Moltmann, *Trinität und Reich Gottes. Zur Gotteslehre*, München 1980.

20. E. Salmann, *Offenbarung und Neuzeit*, in: *Freiburger Zeitschrift für Philosophie*, 1–2, 1984, 114

21. R. Latourelle, *Teologia della Rivelazione*, 418.

jedništvo s Bogom kao konačnim životnim stanjem čovjeka. Tu se ostvaruje „egzistencijal“ čovjeka, jer objava u utjelovljenom Isusu Kristu kvalitativno je jedinstvena i jedina: „Boga nitko nikada nije vidio: Jedinorođenac – Bog, koji je u krilu Očevu, on ga je objavio“ (Iv 1,18).

Već sam upozorio na činjenicu da sve što Bog prema čovjeku čini, to čini iz ljubavi. Načelo Božjeg djelovanja jest neizmijerna ljubav koja se razlijeva kao temelj cijele stvarnosti, i prirode i čovjeka. U tom okviru realnost Božjeg utjelovljenja jest Božja inicijativa da se čovjeku na najbliži način približi. Bog se poslužio svim dimenzijama ljudske naravi kao što su govor, susret, komunikacija i u konačnici samo rađanje u liku čovjeka: „I Riječ je tijelom postala i nastanila se među nama“ (Iv 1,14). I opet dvije stvarnosti u ovim biblijskim riječima: prvo, Bog se očovječuje time što se rađa kao i svaki drugi čovjek; drugo, Bog želi biti s čovjekom, silazi u njegovu životnu stvarnost i tu stvara zajedništvo kao konačni cilj i Božjeg i ljudskog života.

Možemo s pravom ustvrditi da je Isus Krist, utjelovljeni Bog, savršeno i potpuno ostvareno zajedništvo Boga i čovjeka.²² Čovjek je po svojoj naravi biće u svijetu koje je u potrazi za svojim samoostvarenjem. Sebe ostvariti čovjek može samo u relaciji prema drugome. To je temeljni zakon ljudskog očovječenja. U tom relacijskom sazrijevanju čovjek je u konačnici okrenut prema Bogu kao posljednjem „Drugom“ u kojemu sebe nalazi.²³ Smrt za čovjeka jest nedostatak tog drugog jer se ne može ostvariti. Bog je, dakle, za čovjeka istodobno spoznaja kakav je u sebi – Bog je ljubav –, ali istodobno i samospoznaja – čovjek je stvoren za ljubav. To određuje ravnotežu ljudske osobe. Ukoliko jedan od ova dva elementa nedostaje – bilo Bog, bilo čovjek –, čovjek je izgubljen.

Ostvaren čovjek u Bogu jest početak konačne punine za čovjeka. Drugim riječima, potpuno ostvaren čovjek u zajedništvu s Bogom početak je „neba“, one dimenzije u kojoj je čovjek došao konačno k sebi jer je došao k Bogu. Božje utjelovljenje upravo želi stvoriti već sada na zemlji iskustvo neba.²⁴

„Tim nas je obdario skupocjenim i najvećim obećanim dobrima, da po njima, umaknuvši pokvarenosti koja je zbog opake požude u svijetu, postanete dionicima božanske naravi“ (2 Pt 1,4). Te riječi zvuče kao definicija cijelog događaja utjelovljenja: postati dionicima onog života koji je u samom Bogu. Zato je svaka Isusova riječ krizna riječ za čovjeka, jer pred činjenicom silaska Boga k čovjeku u njegovu povijest, čovjek se mora odlučiti „ili, ili“. „Mislite li da sam došao donijeti na zemlju mir? Ne, kažem vam, nego razdor“ (Lk 12,51). Ove riječi, iako u prvi mah zvuče tvrdo, označavaju ipak pozitivnu namjeru: preispitati stvarnost u kojoj čovjek živi i vrijednosti koje ljudski život određuju. Obraćanje ovdje označava pravu „revoluciju“ u životu pojedinca.²⁵

22. „Jesus Christus ist also die volle und gültige Gestalt der Gemeinschaft, der Kommunikation von Gott und den Menschen“, N. Copray, *Kommunikation und Offenbarung. Philosophische und theologische Auseinandersetzungen auf dem Weg zu einer Fundamentaltheologie*, Düsseldorf 1983, 171.

23. E. Coreth, *Was ist der Mensch? Grundzüge einer philosophischen Anthropologie*, Innsbruck 1976, 171.

24. „Wie wir unten noch besser sehen werden, ist der Himmel kein Ort, auf den wir uns alle zubewegen, sondern der Zustand aller, die in der Liebe Gottes und Christi sind. Deshalb ereignet sich der Himmel schon hier auf der Erde. Seine Fülle steht allerdings noch aus“, L. Boff, *Was kommt nachher? Das Leben nach dem Tode*, Salzburg 1982, 59.

25. „Das Reich Gottes betrifft zunächst Personen. Sie müssen sich bekehren. Bekehrung heisst: seine Art, zu denken und zu handeln, im Sinne Gottes ändern, also sich innerlich revolutionieren. Deshalb beginnt Jesus seine Predigt: 'Kehret um! Denn das Himmelreich ist nahe!'“, L. Boff, *Jesus Christus, der Befreier*, Freiburg im Breisgau 1986, 52.

Ali u stvarnosti Božjeg utjelovljenja pokazuje se i Božja zainteresiranost za čovjeka. Nije u utjelovljenju samo čovjek „pogođen” Bogom²⁶ nego je i sam Bog za čovjeka zainteresiran, čovjekom „pogođen”.²⁷ Bog pati radi neostvarenog čovjeka jer Bog se raduje čovjeku i njegovoj sreći. On, Bog, pati sa svojim narodom u izgnanstvu, on pati radi nečovječnosti čovjeka, Bog pati s cijelom prirodom jer je podložna smrti.²⁸ Zato Božje utjelovljenje teži jednom novom, kvalitetnijem i konačnom činu Božjeg utjelovljenja u samu smrt. Isus, Bogočovjek, utjelovljena božanska narav, umire ljudsku smrt i u uskrsnuću otvara granice ljudske ograničenosti i time čovjeka oslobađa i za ovaj, ali i za onaj „svijet”.

VAZAM – BLAGDAN SLOBODE

Uskrsnuće Kristovo – sloboda za cijelog čovjeka

Kršćanstvo u svojoj biti jest početak slobode za čovjeka, koju mu njegov svijet ne može dati. „Za tu slobodu Krist nas je oslobodio”, veli Pavao u Poslanici Galaćanima (Gal 5,1). Kršćansko poimanje slobode temelji se na činjenici Isusova uskrsnuća od mrtvih. Stoga je uskrsnuće, shvaćeno kao pobjeda nad smrću, objava Božje stvaralačke slobode, kako je niti rimski, a niti grčki religiozni svijet ne poznaje.²⁹ Potrebno je nadodati da kršćansko poimanje spasa uključuje cjelovitog čovjeka, tj. i njegovu tjelesnost, njegovu povijest koje stoje pod zakonom smrti.³⁰ Zato nije dovoljno promatrati Kristovo utjelovljenje kao radosnu vijest, nego je nužno progovoriti o onom događaju koji Krista stavlja u svjetlo pravog Boga.

Gledajući Isusovo uskrsnuće u svjetlu utjelovljenja možemo s pravom reći da je i uskrsnuće događaj Božjeg „uniženja” – kenosis Boga na križu i u smrti: „On, božanske naravi, nije se ljubomorno držao svoje jednakosti s Bogom, nego se nje lišio uzevši narav sluga i postavši sličan ljudima. Kad postade kao čovjek, ponizi sam sebe postavši poslušan do smrti, i to do smrti na križu. Zato ga Bog uzdiže na najvišu visinu i dade mu jedincato ime koje je iznad svakoga drugog imena, da se Isusovu imenu ‘pokloni svako koljeno’ nebeskih, zemaljskih i podzemaljskih bića, i da ‘svaki jezik prizna’ – na slavu Boga Oca: Gospodar je Isus Krist” (Fil 2,6–11).

Temeljni tekst za razumijevanje Kristova uskrsnuća jest 1 Kor 15. Tu Pavao polazi od osnovne spoznaje: „Ako li Krist nije uskrsnuo, onda je neosnovano naše propovijedanje, neosnovana je i vaša vjera” (1 Kor 15,14). Nekoliko redaka dalje Pavao će ustvrditi da je Isus uskrsnuo, ali da slijedi još pobjeda nad posljednjim neprijateljem: „Neprijatelj koji će posljednji biti uništen jest smrt” (1 Kor 15, 26). Smrt ovdje nije shvaćena tek kao jedna od dimenzija ljudskog života, nego kao posvemašnje ograničenje ljudske težnje prema punini. Čovjek je podložan smrti i zato ne može stići onamo kamo ga njegova egzistencijal-

26. J. Moltmann, *Theologie der Hoffnung. Untersuchung zur Begründung und zu den Konsequenzen einer christlichen Eshatologie*, München 1969, 80.

27. W. Simonis, *Gottesliebe – Nächstenliebe. Ueberlegungen zum sogenannten Doppelgebot im Lichte des biblischen Schöpfungs- und Bundesglaubens*, in: Thomas Franke (Hrsg.), *Creatio ex amore. Beiträge zu einer Theologie der Liebe*, Würzburg 1988, 66.

28. J. Moltmann, *Auferstehungshoffnung und Befreiungspraxis*, in: J. Moltmann, *Zukunft der Schöpfung. Gesammelte Aufsätze*, München 1977, 106.

29. „Auferstehung ist die Offenbarung dieser neuen, schöpferischen Freiheit Gottes, wie sie der griechischen und römischen Antike unbekannt war” – J. Moltmann, *nav. dj.*, 109.

30. K. Rahner, *Das christliche Verständnis der Erlösung*, in: *Schriften zur Theologie* 15, Köln 1983, 238.

na nutrina upućuje: u domovinu „identiteta“.³¹ Jer cjelokupni život čovjeka nije ništa drugo nego traženje tog identiteta.³²

U Svetom pismu stoji činjenica Isusova uskrsnuća kao temeljni i središnji događaj cjelokupne objave i utjelovljenja. Nijedan tekst Svetog pisma nije razumljiv bez ovog događaja. Upravo na temelju Kristova uskrsnuća učenici su u Isusu prepoznali Krista, Mesiju, objavljenog Boga.³³

U stvarnosti uskrsnuća Bog se očituje kao apsolutni dar za čovjeka. Isus je sve učinio za čovjeka, njegova smrt je objava Božje ljubavi prema čovjeku.³⁴ Krist je u svoju smrt unio sve ono što čovjeka zapravo onečovječuje, ono što ga ponižava i degradira, konačno i njegovu tjelesnu smrt. Nema nijedne ljudske dimenzije koju Krist nije uzeo na sebe, a posebno nema takvih negativnosti ljudske egzistencije koje se u Kristovu uskrsnuću – snagom Božjega novog kreativnog zahvata – ne bi preobrazile u novo stanje dostojno čovjekova života i od čovjeka samog očekivano.³⁵ Ovdje se ne ponavlja nešto već viđeno u stvarnosti nego potpuno novo. Jer Bog želi život, radost, slobodu, mir, sreću svakog čovjeka i cijele prirode.³⁶

Ako bismo htjeli kratko definirati Kristovo uskrsnuće i u njemu izraziti ono najdublje i za čovjeka najvažnije, onda bismo morali reći: Kristovo uskrsnuće jest potpuno oslobođenje čovjeka od straha smrti i prolaznosti.³⁷ Ono je pobjeda nad isključivošću ljudske imanencije kao jedine stvarnosti u kojoj čovjek živi. A čovjek upravo tu svoju imanenciju nadilazi, pati radi njene ograničenosti i traži transcendenciju. „Bog daje da čovjek opstoji kao slobodno biće, čovjek ne zahvaljuje svoje opstojanje samom sebi, nego Drugome. Čovjek egzistira kao sloboda: pružena iz (ex-) sebe prema drugoj slobodi i prema Iskonskoj slobodi on 'sloboduje', živi, opstoji (-sistira).“³⁸ Spas je za čovjeka sloboda koju mu Bog u uskrsnuću daruje.

Ali u uskrsnuću se i za Boga nešto događa. Već u Starom zavjetu stvara se slika o Bogu osloboditelju iz ropstva: „Ja sam Jahve, Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva“ (Izl 20,2). To je prvo, ali i temeljno iskustvo Židova: naš Bog jest Bog osloboditelj. I zato je pravo ime za Boga – Sloboda.³⁹ Međutim, sloboda ovdje ne smije biti shvaćena samo kao oslobođenje od negativnosti, od smrti. Sloboda se sastoji ne samo u biti slobodan „od“ nego i u biti slobodan „za“. U ovom slučaju Bog čovjeka oslobađa „od“ smrti, ali ga istodobno oslobađa „za“ suživot u njemu, u Bogu.⁴⁰ Taj suživot čovjeka s Bogom i u Bogu jest konačni spas za čovjeka, kojemu on teži, ali ga svojim ljudskim silama nije u stanju ostvariti.

Tu slobodu u Bogu i s Bogom Isus je na različite načine navješćivao. On je bio iscjelitelj, učitelj, prijatelj, osloboditelj od neljudskosti. Družio se s ritualno nečistima, s javno poznatim grešnicima, kao i sa svima onima koji su bili u svojoj ljudskosti zarobljenici. Isus

31. J. Moltmann, *Theologie der Hoffnung*, 81.

32. „Cjelokupni život čovjeka, od rođenja do smrti, obilježen je traganjem za identitetom“ – A. Hobbaj, *Za bolje razumijevanje adolescenta*, u: *VĐSB* 7–8, 1989, 137.

33. „Die historisch-kritische Exegese hat auf eine ubestreitbare Weise gezeigt, dass die neutestamentlichen Texte ohne die Auferstehung Jesu unverstündlich sind, denn erst von dieser her gelanten die Jünger zur Erkenntnis der Person Jesu als des Christus. Alles, was in den Evangelien über Jesus gesagt wird, ist vom Licht der Auferstehung erhellt und verstündlich.“ B. Lauret, *Systematische Christologie*, in: P. Eicher (Hrsg.), *Neue Summe Theologie* 1, Freiburg im Breisgau 1988, 165.

34. E. Jüngel, nav. dj., 352.

35. D. Bonhoeffer, *Christologie*, 80.

36. H. Küng, *Christ sein*, München 1974, 241.

37. L. Boff, nav. dj., 293.

38. S. Kušar, *Božićni misterij*, u: *VĐSB* 12, 1986, 212.

39. J. Moltmann, *Dieu – homme et femme*, Paris 1984, 75–76.

40. Isto, 82.

Krist je svugdje gdje se pojavljivao oslobađao ljudsku narav koja je pozvana na viši, kvalitetniji, božanski život. Konačno je to učinio mogućim u stvarnosti uskrsnuća.⁴¹

Oslobođen čovjek – početak kraljevstva Božjeg

Cjelokupan zahvat Isusa Krista u ljudsku povijest sadržan je u navještaju slobode za čovjeka u suživotu s Bogom. Jezgra i središte Isusova propovijedanja, njegovih čuda i stvaranja novih odnosa među ljudima nalazi se u naviještanju kraljevstva Božjeg. To je temelj Božjeg zahvata s ljudima i među ljudima, to je i smisao Isusova života, njegove žrtve, smrti i uskrsnuća.⁴² U Bibliji je to najbolje izrazio evanđelist Marko: „Ispunilo se vrijeme, blizu je kraljevstvo Božje. Obratite se i vjerujte u Radosnu vijest” (Mk 1,15).

Pitanje koje se ovdje spontano postavlja glasi: Kakve je naravi kraljevstvo Božje koje Isus naviješta? U čemu je sadržaj tog novog stanja u kojemu se nalaze čovjek i čovjek, čovjek i priroda i čovjek i cijeli kozmos?

Židovska tradicija imala je svoje poimanje budućeg kraljevstva. Bilo je to nacionalna nada i iščekivanje konačnog ujedinjenja. Prorok Izaija progovorit će jezikom iščekivanja i radosti o Jahvi koji će se na Sionu utaboriti i tamo kraljevati: „Kako su ljupke po gorama noge glasonoše radosti koji oglašava mir, nosi sreću, i spasenje naviješta, govoreći Sionu: ‘Bog tvoj kraljuje’. Čuj, stražari ti glas podižu, zajedno svi kluču od radosti, jer na svoje oči vide gdje se na Sion vraća Jahve” (Iz 52,7–8).

Očito je da je pojam kraljevstva ovdje shvaćen sasvim usko, samo u nacionalnim granicama, samo za vlastiti narod. I pojam i slika budućeg mesije, kao osloboditelja, bit će u tom kontekstu shvaćen. On će imati vodeću ulogu, bit će iz roda Davidova, on će konačno ostvariti sretnu budućnost za sva plemena Izraelova. Na tim pojmovnim razinama nije se uopće moglo misliti o nekom novom svijetu, o zemlji koja će Božjim zahvatom biti pretvorena u nebesku zemlju. Još manje ovdje postoje pokazatelji da bi Židovi razmišljali o univerzalnom kraljevstvu Božjem.⁴³

Ovakvo mišljenje ima svoje korijene u povijesti židovskog naroda. Kroz mnoga stoljeća živjeli su Židovi pod jarmom tuđih političkih sustava. Poslije vladavine nasljednika Aleksandra Velikog došli su pod vlast Rimljana. Mogućnosti za oslobođenje bile su iscrpljene. Ono čemu su se Židovi nadali bio je zahvat Boga u njihovu povijest. Radi toga nastaju mnoga književna djela u kojima se ocrtava nada u buduće kraljevstvo Božje. Za Židove je stoga kraljevstvo Božje označavalo oslobođenje od svih tlačitelja i imalo snažan politički karakter. U židovskoj tradiciji politika je oduvijek bila dio religije i religijskih vrednota. Zato je kraljevstvo Božje shvaćano i u političkim kategorijama.⁴⁴

Koliko je taj mentalitet poimanja kraljevstva Božjeg imao dubokih korijena, mogao je to iskusiti i sam Isus u susretu sa svojim slušateljima: „Zato ga sabrani upitaše: Gospodine, hoćeš li sada obnoviti kraljevstvo u Izraelu?” (Dj 1,6). Ili na drugom mjestu, gdje neki od Isusovih učenika pokazuju upravo razočarenje što Isus nije ostvario ono što su mnogi iščekivali: „A mi smo se nadali da je on onaj koji će osloboditi Izraela” (Lk 24,

41. A. Shorter, *Revelation and its interpretation*, 113–114.

42. F. Böckle, nav. dj., 63–64.

43. „Diese glückliche Zukunft Israels wird durch Frieden und Leidlosigkeit, Fruchtbarkeit des Landes, Kinderreichtum und Länge des Lebens, aber auch durch Gerechtigkeit und Heiligkeit, Frömmigkeit und Gottesanbetung selbst der Heiden, die nach Jerusalem wallfahren, gekennzeichnet sein; aber man dachte doch nicht an eine gänzlich andere Welt, eine himmlisch umgewandelte Erde, ein verklärtes Universum.” – R. Schnackenburg, *Gottes Herrschaft und Reich. Eine biblisch-theologische Studie*, Freiburg im Breisgau 1965, 38–39.

44. L. Boff, nav. dj., 48–49.

21). Učenici na putu u Emaus razgovaraju s „nepoznatim“ koji ih pita o njihovoj žalosti. I njihov je odgovor tipičan za židovsku tradiciju. A Isus izriče upravo na tom mjestu svoju poznatu misao: „O ljudi bez razumijevanja i spore pameti za vjerovanje svega što su proroci govorili!“ (Lk 24,25). Ono što Krist navješćuje, to je potpuno novo, do sada neviđeno, sveopće i humano.

Kako Isus gleda na kraljevstvo Božje najbolje se vidi u njegovu odgovoru Pilatu, koji ga i provokativno pita: „Jesi li ti kralj židovski?“ (Iv 18,33). Isus će priznati da je to pravi naziv za njega, ali će odmah nadodati da to treba drugačije vrednovati i procjenjivati. Nikako se ne može zaključiti, tvrdi Isus, da je on politički kralj: „Moje kraljevstvo ne pripada ovom svijetu. Kad bi moje kraljevstvo pripadalo ovom svijetu, moji bi se dvorani borili da ne budem predan Židovima. Ali moje kraljevstvo nije odavde“ (Iv 18,36). Odgovor je sasvim jasan.

Sto je onda temeljna oznaka sadržaja kraljevstva Božjeg? Najjednostavniji odgovor glasi: Kraljevstvo Božje označava prisutnost Božju u ljudskom životu. U knjizi Otkrivenja to je vrlo slikovito opisano: „Evo stana Božjeg među ljudima! On će stanovati s njima: oni će biti njegov narod, i on sam, Bog bit će s njima. On će otrti svaku suzu s njihovih očiju. Smrti više neće biti, neće više biti ni tuge, ni jauka, ni boli, jer stari svijet prođe. Tada onaj 'koji sjedi na prijestolju' reče: 'Evo sve činim novo'“ (Otk 21,1–5).

Vidljivo je da pisac ovog viđenja upravlja svoje misli prema uskrsnuću kao sveopćem Božjem zahvatu u kojemu sve propadljivo biva bitno izmijenjeno, postaje novo, ulazi u zajedništvo s Bogom. Kraljevstvo Božje označava onu kategoriju stvarnosti koja veli da svijet i čovjek u njemu imaju smisao opstojnosti, da nisu prepušteni slučajnosti postojanja. Pavao će unijeti u svoja teološka razmišljanja i ovu kategoriju težnje za oslobođenjem: „Držim, doista, da patnje sadašnjega vremena nisu dostojne usporedbe sa slavom koja će se objaviti u nama. Ta cjelokupno stvorenje ustrajno iščekuje ovo objavljivanje sinova Božjih – stvorenje naime bijaše podvrgnuto ispraznosti, ne svojevoljno nego od onoga koji ga podvrgnu – u nadi da će se i samo stvorenje osloboditi ropstva raspadljivosti da sudjeluje u slobodi slave djece Božje. Uistinu znamo da sva stvorenja zajedno uzdišu i da se sva skupa nalaze u porođajnim mukama sve dosad. No, ne samo ona već i mi koji imamo prve plodove Duha, sami u sebi uzdišemo ustrajno iščekujući posinjenje: otkupljenje našega tijela“ (Rim 8,18–23). Zaključimo: Kraljevstvo Božje označava sudjelovanje u punini božanskog života. A da bi čovjek, kao i priroda mogli sudjelovati u božanskoj punini života, potrebno ih je osloboditi od njihove ograničenosti. I to je sadržaj Kristova uskrsnuća, sadržaj Vazma: sloboda u Bogu.

Crkva Kristova – osloboditeljska riječ u povijesti

Već smo spominjali da je središnje mjesto u Isusovu propovijedanju bilo kraljevstvo Božje. Međutim, potrebno je odmah naglasiti sljedeće: Kraljevstvo Božje shvaćeno je kao stalna, povijesna stvarnost koja, mijenjajući svijet, teži prema punini u budućnosti, u eshatonu. Bog koji je djelotvoran u ljudskoj povijesti označava početak budućnosti – već, ali još ne! Ali, Božje djelovanje mora imati učinka i među ljudima. U odnosu čovjeka prema čovjeku realizira se kraljevstvo Božje već sada: „Farizeji ga upitaše: 'Kad će doći kraljevstvo Božje?' On im odgovori: 'Kraljevstvo Božje ne dolazi tako da se to može vidjeti; nit će se moći kazati: Evo ga ovdje ili eno ga ondje.' Jer kraljevstvo Božje je među vama“ (Lk 17, 20–21).

Povijesna forma kraljevstva Božjeg vidljiva je u međuljudskim odnosima. Bog kraljuje

tamo gdje se među ljudima ostvaruje Isusova riječ ljubavi i djelo milosrđa.⁴⁵ Bog vlada tamo gdje je ostvarena ona ljubav koju je Isus Krist objavio kao ljubav u Bogu. Drugim riječima, trojstvena narav Božja očituje se u svijetu i tako stvara nove odnose među ljudima. U biti kraljevstvo Božje jest novi svijet međuljudskih odnosa koji se temelje na suodnosima u samom Bogu. Iz takvih suodnosa među ljudima na sliku Božje naravi nastaje nova zajednica koja se zove Crkva.

Crkva je zajednica ljudi među kojima vlada novi zakon međuljudskih odnosa: zakon Kristove ljubavi. Ona je stoga znak kraljevstva Božjeg u povijesti i u vremenu, ali ona sama nije kraljevstvo Božje. Ona je svjedok i navjestitelj novih odnosa u ljudskoj zajednici, koji su slika međuosobnih odnosa u trojstvenoj naravi samog Boga.⁴⁶

Isus šalje učenike u svijet s jednom zadaćom: svijet preobraziti i učiniti novim, Kristovom zapovijedi ljubavi prožeti svijetom. „Dana mi je sva vlast, nebeska i zemaljska. Zato idite i učinite sve narode učenicima mojim!” (Mt 28,18–19). U velikosvećeničkoj molitvi Isus moli za one koji će u svijetu navješćivati Radosnu vijest: „Oni ne pripadaju svijetu, kao što ni ja ne pripadam svijetu. Posveti ih istinom; tvoja je riječ istina. Kao što ti mene posla u svijet, i ja njih poslah u svijet. Ja sebe samog posvećujem za njih da i oni budu posvećeni istinom” (Iv 17,16–19).

Isus stoji u vrlo uskoj vezi s onima koje je poslao da propovijedaju Radosnu vijest o kraljevstvu Božjem, kraljevstvu slobode i prave ljudskosti. „Tko vas prima, mene prima; a tko mene prima, prima onoga koji me je poslao” (Mt 10,40). Isto tako upozorava svoje učenike da će biti i onih koji ih neće primiti oduševljeno: „Ako vas gdje ne prime, ili ne poslušaju vaših riječi, izidite iz te kuće ili grada i otresite prah sa svojih nogu. Zaista, kažem vam, na Sudnji dan lakše će biti Sodom i Gomori nego onom gradu” (Mt 10,14–15). U navještanju učenici moraju imati uvijek pred očima jednu normu, jedno načelo, koje je i temeljno načelo cjelokupne objave Božje. To načelo jest ljubav prema čovjeku, koji je od Boga ljubljen i zato mora biti u središtu interesa i zanimanje i Crkve. „Subota je stvorena radi čovjeka, a ne čovjek radi subote” (Mk 2,27).

Ova temeljna dimenzija Crkve Kristove ujedno je i mjerilo autentičnosti same Crkve. Ona mora biti u službi čovjeka time što će mu navješćivati radost oslobođenih u Kristu od svakog oblika smrti i prolaznosti. Crkva mora uprisutnjivati samog Krista u povijesti.⁴⁷ Tako Crkva postaje mjesto događanja spasa. Uvijek kad se čovjek oslobodi od neljudskosti, od krivih božanstava, i kad taj isti čovjek osjeti ljudskost, prihvaćanje i ljubav u Crkvi, on postaje oslobođen od svih svojih zatvorenosti, ograničenja, on osjeti svu ljepotu neba. Jer nebo označava ostvarenog čovjeka u svim njegovim imanentnim i transcendentnim potrebama.⁴⁸ On je novi čovjek, čovjek uronjen u Krista, koji ga preko Crkve vodi u eshaton.⁴⁹

No, budući da čovjek nije izolirano biće, nego živi s drugim ljudima u svijetu, u stalnom je dodiru s prirodom u kojoj i od koje živi, Crkva mora uzeti u obzir i te ljudske dimenzije. Jer, nije samo čovjek pozvan na novost suživota s Bogom, nego cijela njegova stvarnost. Navještaj o blizini kraljevstva Božjeg mora ući u najdublje pore sveg ljudskog življenja. U tom smislu može se govoriti o političkoj ulozi Crkve u navještanju kraljevstva Božjeg.⁵⁰

45. W. Simonis, nav. dj. 66.

46. Kevin McNamara, *The Church. A Theological and Pastoral Commentary on the Constitution on the Church*, Dublin 1983, 77.

47. K. Rahner, *Das Christentum und die nichtchristlichen Religionen*, in: *Schriften zur Theologie* 5, 139–140.

48. L. Boff, *Was kommt nachher?*, 59.

49. R. Latourelle, *Man and his problems in the Light of Jesus Christ*, 248.

50. H. Zahrnt, *Gott kann nicht sterben*, 235.

Ona mora dići svoj glas uvijek i tamo gdje se čovjeka ugnjetava, gdje se čovjeku onemogućava život dostojan i doličan djece Božje. Crkva ne smije zastupati nikakve posebne političke sustave niti stranke, ali smije uspoređivati sadržaj političkih stranaka i tamo gdje ocijeni da stavovi nisu u skladu s Kristovom naukom, mora dići glas za čovjeka u ime Kristovo. Isto tako Crkva se ne smije zaustaviti na nekom kritizerskom i suparničkom partnerstvu, nego mora dati i svoj obol novim međuljudskim odnosima. I na taj se način ostvaruje kraljevstvo Božje na zemlji. Nikada Crkva ne smije smetnuti s uma da ona nije sebi samoj dostatna, nego da je sva za čovjeka u ime Krista. Kristovo viđenje novoga čovjeka mora biti i viđenje Crkve u konkretnoj stvarnosti svagdašnjeg života.⁵¹

Bog se objavio i pokazao u ljudskom liku Isusa iz Nazareta. Isusovo utjelovljenje, Isusovo uskrsnuće dva su lika Božjeg očovječenja. Zato i Crkva mora uvijek imati ljudsko lice. Njezina zadaća je biti u službi čovjeka, kao što je Krist bio u službi čovjeka, te za Boga najveće vrijednosti u povijesti.⁵² Utjelovljeni Bog i u smrti uskrsli Krist odrednice su svakog crkvenog djelovanja, mišljenja i govorenja.

CRKVA – PUT PREMA BOGU

Misionarska narav Crkve

Crkva je u svojoj najautentičnijoj naravi misionarska.⁵³ Ona je poslana da naviješta svakom stvorenju do nakraj zemlje Radosnu vijest. Evangelizacija, ili ugradnja Evandjelja u ljudsku kulturu, ima univerzalni karakter, jer svi su ljudi i svaki čovjek pozvani na novi život, život u zajedništvu s Bogom i s ljudima. Zato Crkva mora uvijek imati pred očima to svoje određenje. Zadaća Crkve je pokušati utjeloviti se, inkarnirati se u tkivo pojedine kulture i njezinih raznolikih dimenzija. Ukoliko Crkva zanemari tu zadaću, ona je promašila svoje poslanje i izgubila svoj identitet.⁵⁴

Temelj evangelizacije jest događanje Božje ljubavi u Isusu Kristu. Prečesto smo teološki promatrali utjelovljenje samo kao događanje Velikog Petka. Međutim, naglasak se mora pomaknuti na ono što je u evangelizaciji osnovno: Radost i optimizam u životu kršćanina. U čemu je bit te radosti i tog optimizma?

Svaki čovjek traži svoje neostvareno biće. U tom traženju svog neostvarenog bića čovjek kuša stvarnost i zaključuje kako ta stvarnost ne daje niti dostatan niti cjelovit odgovor na njegova traženja. Štoviše, tu svoju stvarnost čovjek osjeća kao pravi „pakao“, kao stvarnost u kojoj nema smisla. A on je u stalnom traženju svoga osmišljenja.⁵⁵ Ali, čovjek nema druge stvarnosti osim te u kojoj živi, osim svoje povijesti. I u toj povijesti Bog je otkrio čovjeku smisao života, otkrio pravi život. Kristovo uskrsnuće nosi znak radosti, znak optimizma, jer je Bog uzeo na sebe ljudsku smrt i njoj dao smisao. Čovjek nije sam, čovjek je pozvan u pravi život s Bogom. Zato kršćanin postaje novi čovjek; on izlazi iz ozračja Velikog Petka i smrti i ulazi u svjetlo Velike Subote, u svjetlo života.⁵⁶

51. R. Latourelle, nav. dj. 19.

52. Usp. E. Schillebeeckx, *The Church with a Human Face. A New and Expanded Theology of Ministry*, London 1985.

53. The Pope John Paul II, *The Speech to new council for the special assembly for Africa of the Synod of Bishops*, *L'Osser. romano*, 28, 1981, 8.

54. *Ein Gespräch mit Kardinal Paul Poupard*, in: *Herder Korrespondenz*, 6, 1985, 268.

55. K. H. Ohlig, *Fundamentalchristologie. Im Spannungsfeld von Christentum und Kultur*, München 1986, 19.

56. J. J. O'Donnell, *Il Mistero della Trinità*, Roma 1989, 69.

Navješćujući tu istinu, istinu Velike Subote, Crkva mora tražiti načine i sredstva da u svakoj povijesnoj epohi nađe pravi jezik i pravu riječ te da čovjeku priopći istinu života. To je proces inkulturacije, proces u kojemu Crkva integrira u pojedine kulture sadržaj Kristove Radosne vijesti. U tom susretu, koji se može zvati i misionarskim, Crkva ne smije pojedinu kulturu preoblikovati u neku svoju, nego ona u tu kulturu mora ući, nju iznutra upoznati i njezinim jezikom progovoriti. To je uvijek problem, osobito kad se ne razlikuje dovoljno što je bit, a što zadaća Crkve u povijesti.⁵⁷

Posebno je to važno danas: Danas kad je svijet ušao u novu kulturu sekulariziranog gledanja na stvarnost. Na koncu svih europskih filozofsko-socijalnih pravaca stvoren je nov odnos prema ljudskim vrednotama. Temeljna je spoznaja da iznad čovjeka ne postoji neka instanca koja bi određivala što je ispravno, a što ne. Sekularizirani čovjek jest čovjek koji je „konačno odrastao“, postao zrela osoba. Takav čovjek je sposoban preuzeti svoju životnu sudbinu u svoje ruke i biti autonoman, a ne više teonoman.⁵⁸

Apsolutna vrijednost u životu sekulariziranog čovjeka jest sloboda shvaćena kao pravo na raspolaganje samim sobom, na planiranje svog života bez izvanjskih činilaca koji bi ga određivali. Takav čovjek živi praktično bez Boga, bez religioznih i metafizičkih odrednica.⁵⁹ U svijetu samo ljudskih vrednota postavlja se pitanje, ima li kršćanstvo budućnost i je li kršćanska kateheza uistinu dorasla svim ovim zahtjevima suvremenog svijeta?

Kultura – kontekst suvremene kateheze

Suvremena Crkva mora pažljivo pratiti „signa temporum“ – znakove vremena. Tek pošto sazna kakvo je stanje ljudskog duha, moći će naći odgovarajući model kako današnjem svijetu navijestiti i suvremenog čovjeka poučiti u kršćanskom odgoju. Jedna od prvih zadaća u tom procesu jest spoznaja koju Crkva uvijek, pa i danas, mora imati pred očima: bez obzira na napredne ili manje napredne pravce u suvremenom svijetu, jedna je istina koja prati svakog čovjeka u svim epohama. Čovjek ne posjeduje sebe, on uvijek iznova mora sebi odgovoriti na pitanje o vlastitoj egzistenciji: Tko sam ja?

Na to pitanje čovjek mora sebi odgovoriti, inače ostaje sam sebi tajna, a time i stalni izvor nezadovoljstva. Na neki način svaki čovjek mora imati svoga „boga“. To je ona instanca od koje on dobiva odgovor o sebi. Tako je pitanje o smislu svoga života za čovjeka istodobno i teološko pitanje koje se oblikuje u svakom antropološkom pitanju.⁶⁰ Štoviše, to traženje osobnog smisla mora imati apsolutni odgovor jer se drugčije čovjek ne zadovoljava datim odgovorom. Na taj način svaki čovjek pokazuje temeljne oznake religioznosti.

U traženju svog identiteta čovjek si daje različite odgovore koji oblikuju jednu od tipično ljudskih stvarnosti, a to je kultura. Kultura je slika čovjeka koji kroz povijest sebe traži.

Čovjek, ukoliko je čovjek, stvara kulturu tražeći svoje biće, ali on u toj kulturi živi i prema njoj teži. Zato je kultura pojedinog naroda i pojedinog čovjeka uvijek i slika stanja u kojemu se oni nalaze. Štoviše, postoji i dijalog kultura kao razmjena iskustava u pitanjima ljudske osobe, njezinih gledanja i vrednota koje su joj odrednice u životu. I zato se može govoriti o kulturama kao raznolikim obilježjima ljudskog života.⁶¹

57. A. R. Crollius, *What is so new about inculturation?* Roma 1984.

58. A. Rizzi, *Chi è l'uomo? Le risposte della cultura attuale*, in: *Crederoggi*, 3–27, 1985, 27.

59. H. Cox, *The Secular City. Secularization and Urbanization in Theological Perspective*, New York 1966, 191–192.

60. H. Gollwitzer, *Ich frage nach dem Sinn des Lebens*, München 1981⁶, 24.

61. P. Rossano, *Vangelo e cultura. Note per un incontro tra il Vangelo e la cultura contemporanea*, Torino 1985, 14.

U kršćanstvu kultura ima veoma važnu ulogu u naviještanju Radosne vijesti. Naime, utjelovljenje Božje kao susret Boga i čovjeka, kao i Vazam u kojemu se čovjek oslobađa za novi život, moraju proći kroz pojedinu kulturu u naviještanju. Tim više što sama Radosna vijest u tom kontekstu ne želi biti tek neka informacija o nebeskim stvarima, nego želi pogoditi čovjeka u središte njegove egzistencije. Kateheza mora biti izazovna, ona mora svakoga tko je sluša dovesti u pravu egzistencijalnu krizu.

U tom kontekstu potrebno je ukazati na važnost kulture u životu Crkve. Crkva ne mora biti samo čuvarica nekih kulturnih vrednota; ona mora biti promicatelj kulture kao sveopćeg ljudskog traženja onih vrednota koje je Krist objavio za sve ljude. U tom smislu nema bitne razlike među ljudima, rasama i kulturama. Za sve važi jedna spoznaja: „Nema, uistinu, razlike između Židova i Grka, jer jedan je Gospodin sviju, bogat prema svima koji ga prizivlju“ (Rim 10,12).

Potrebno je ovdje ukazati na još jednu vrlo važnu stvarnost o kojoj se mora voditi računa u katehizaciji. Dok čovjek traži svoje biće i tako stvara i oblikuje kulture, istodobno on humanizira svijet u kojemu živi. To znači da svijet poprima lik onih vrijednosti koje su temeljne za život čovjeka u pojedinim krajevima.⁶² Ta dva procesa u povijesti — samostvarenje čovjeka i oblikovanje stvarnosti prema određenim kriterijima — nazivaju se i proces hominizacije i proces humanizacije. Dokumenti II. vatikanskog sabora govore i o tim dvjema stvarnostima:

„Vlastitost je same ljudske osobe da jedino putem kulture, to jest njegovanjem prirodnih dobara i vrijednosti, dođe do prave i potpune čovječnosti“ (GS 53). Očit je ovdje govor o procesu hominizacije odnosno očovječenja čovjeka. Kultura je ovdje odlučni činilac tog procesa. Odmah slijedi i govor o humanizaciji prirode i svijeta: „Općenito riječ 'kultura' označuje sve ono čime čovjek izgrađuje i razvija mnogostruke svoje duševne i tjelesne darove te nastoji da spoznajom i radom sebi podvrgne svijet; čini sve čovječnijim društveni život, i to u obitelji kao i u cijelom građanskom društvu“ (GS 53). Dakle, i ova strana kulture mora biti uzeta u obzir kad se govori o katehezi.

Zaključak: Utjelovljenje i Vazam — odrednice u životu Crkve

Tema ovog referata je „Utjelovljenje i Vazam — odrednice prisutnosti i evangelizacijsko-katehetskog djelovanja Crkve“. Već sam naslov upozorava kako je to opsežna i široka tema, skoro enciklopedijske naravi. Ona nosi u sebi temeljne postavke cjelokupnog kršćanskog nauka i crkvene prakse. Na koncu našeg razmatranja ove teme možemo zaključiti i neke postavke istaknuti. Jer ovaj tematski rad imao je namjeru uklopiti se u cjelinu ovogodišnje Katehetske ljetne škole, koja ima generalnu temu: Naša kateheza i aktualne društvene promjene.

Prvo što smo u ovom referatu htjeli analizirati i pobliže prostudirati jest temeljna istina kršćanstva da se Bog utjelovio, da je vječni Bog ušao u ljudsku povijest i tu primio lik čovjeka. Temelj i razlog toga Božjeg zahvata leži u samoj naravi Boga: Bog je ljubav — najkraća je definicija kršćanskog poimanja Boga. Iz ljubavi Bog čovjeka stvara, iz iste ljubavi se Bog utjelovljuje. Budući da čovjek komunicira s drugima u prvom redu posredstvom svoga tijela, radi toga i Bog uzima to komunikacijsko sredstvo — ljudsku tjelesnu narav — i po njoj želi još jednom čovjeku priopćiti svoju ljubav. Čovjek je, dakle, razlogom Božjeg utjelovljenja.

62. A. R. Crollius, nav. dj., 40.

Drugi dio našeg referata odnosio se na najdublji izraz Božje ljubavi prema čovjeku – Božje umiranje za čovjeka. Smrt je za čovjeka zapravo prvi i posljednji problem, zato Bog u svojoj ljudskoj naravi uzima i ljudsku smrt kao svoju. Smrt ovdje ne označava samo biološko umiranje i nestanak, nego prije svega ona označava ljudsku neostvarenost u vlastitom biću. Čovjek je u sebi veliki tražitelj vlastitog bića. Na tom putu stoje mnogovrsne prepreke koje mu onemogućuju samoostvarenje. Zato čovjek često umire u vlastitom životu. I zato Bog u vlastitoj smrti oslobađa čovjeka za pravi život, koji je jedino osmišljen u Bogu. Crkva je ona koja tu osloboditeljsku riječ u tijeku povijesti nosi i navješćuje.

Treći dio želio je razmotriti mogućnosti posuvremenjenja ovih osnovnih istina kršćanstva. Crkva, koja je misionarska po svojoj naravi, mora čitati „znakove vremena“ i tražiti najprikladnije načine naviještanja i pouke za današnjeg čovjeka. U tom svom poslu mora uzeti u obzir ljudsku kulturu koja uvijek svjedoči kako čovjek traži sebe i svoje neostvareno biće. Kultura je kontekst u kojemu se događa i evangelizacija i kateheza u svakidašnjici. Za samu katehezu mora biti jasna prva i osnovna istina: Čovjek je put Crkve prema Bogu.⁶³

Prva norma za svaku djelatnost Crkve jest čovjek. Crkva mora tog čovjeka poštivati, voljeti, pomagati mu u njegovim potrebama. Na taj način Crkva uprisutnjuje samog Krista među ljudima. A Isus Krist jest utjelovljena ljubav Božja na zemlji bez koje čovjek ne može živjeti. On ostaje sebi tajna, ako ne otkrije ljubav i ako tu ljubav ne iskusi. To je razlog Kristova dolaska, to je ljudska dimenzija njegova otkupiteljskog djela.⁶⁴

Naravno, potrebno je ukazati da je prvi znak života Crkve sam Krist, koji je put prema „izgubljenoj domovini“. Ali on je i put prema čovjeku, jer njegov nauk i njegove zapovijedi imaju jednu svrhu i jedan cilj: dovesti čovjeka pravoj ljudskosti i time ga dovesti Bogu. Evangelizacija kao pokušaj današnjem svijetu navijestiti Isusa iz Nazareta kao pravog Boga i kateheza kao pokušaj Crkve poučiti sve koji u Krista vjeruju – zahvat je koji svoje temelje i odrednice, norme i pravila nalazi u samom Utjelovljenju i uskrsnuću Kristovu. Zato Crkva uvijek može sebe kontrolirati i sebe u svojim zahvatima preispitivati uzimajući Krista i njegov odnos prema čovjeku kao uzorak.

Završavam ovo izlaganje riječima enciklike „Otkupitelj čovjeka: „Čovjek u svoj istini svoga postojanja, svog osobnog, a također zajedničkog i društvenog bića – u krugu svoje obitelji, u krugu društva i tako različitih okolnosti, u okviru svoga naroda ili države (možda još uvijek samo u okviru klana ili plemena), u sklopu svega čovječanstva – taj je čovjek prva staza kojom Crkva mora proći ispunjavajući svoje poslanje. Taj je čovjek prvi i osnovni put Crkve, put što ga je sam Krist zacrtao, put što nepromjenjivo prolazi kroz otajstvo Utjelovljenja i Otkupljenja“ (RH 14).

Tako su Utjelovljenje i Vazam, kao dva potpuno konkretna oblika Božje ljubavi prema čovjeku, odrednice i evangelizacije i katehizacije. One su istodobno i mjerilo u kritičkom preispitivanju Crkve i njezina pastoralnog djelovanja. Konačno, Utjelovljenje i Vazam predstavljaju znak prepoznavanja kršćanstva u odnosu na druge poglede na svijet, na religije i opće ljudske vrednote.

63. The Speech of the Holy Father John Paul II to Young Muslims during his Meeting with them at Casablanca, August 19th, 1985, in: Seminarium, 1, 1986, 16.

64. Redemptor hominis (RH), 10.

RASPRAVA POSLIJE PREDAVANJA

Prvi diskutant je upozorio na Ivanovo načelo da je Bog ljubav, Isus je pastir, vrata, put... Na pitanje: kako se Crkva inkarnira u ovaj narod i sadašnje prilike, predavač je istakao da treba mijenjati mentalitet u samoj instituciji i treba više naglasiti svrhu institucije nego institucionalnost institucije. Zadaća je Crkve biti radi čovjeka. Kršćanstvo je konkretna zajednica gdje se kvalitativno mijenja odnos prema čovjeku. Jedan diskutant je upozorio da je mjerilo čovjeka čovjek Isus Krist. Na pitanje o teologiji samoupravnog socijalizma, predavač je upozorio da zapravo takvu teologiju nemamo, ali da je bilo pokušaja teološki vrednovati i tu pojavnost. Međutim, prije se dogodio slom tog sustava nego što se teologija počela baviti tim problemom. I ponovno je istaknuo da je teološki princip: Čovjek je put Crkve.